

УДК 1(091)

Остапчук Г. О.,
доцент кафедри філософії, Національний
педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова
(Україна, Київ), ostgo7@gmail.com

ПРОБЛЕМА РУСИНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ В БЕЗДЕРЖАВНІ ЧАСИ Ст. Оріховського

Аналізуються ренесансні світоглядні позиції Ст. Оріховського на проблеми державності в контексті польсько-українських реалій XVI ст.

Ключові слова: державність, верховенство права, верховенство закону, моральний закон, освічена монархія, природне право, суспільний договір, спільне благо.

Українська державність має тривалу історію. Ще більш тривалою є історія бездержавного, поневоленого існування українського етносу. Спогади про минулу державну велич, прагнення її відродити постійно спонукали до теоретичних пошуків шляхів та форм втілення віковичної мрії. Ці теоретичні побудови часто лягали в основу практичних дій і зумовлювали чи то наближення, чи то віддалення реалізації ідеї самостійного державно-політичного існування.

Україна є складною нелінійною системою, системотворчим показником якої є українці. У ході свого соціально-історичного розвитку вони витворили самобутні світоглядні концепти. Найдинамічнішим її концептом є політична воля українців, опираючись на яку, вони йдуть своїм історичним шляхом, розвивають національну свідомість, освоюють терени державності, перетворюють всій етнос у націю, будують разом із іншими етносами на своїх теренах державу як титульну націю.

Ідея державності, шляхи та засоби боротьби за її реалізацію, пошук оптимальних форм організації влади, аналіз причин, що призводили до втрати Україною державно-політичної самостійності, були центральними проблемами філософських підходів до розуміння вітчизняного державотворення на всіх історичних етапах його розвитку. Епоха «сонної тиші», українське пізнє Середньовіччя декларує себе як період світського, державницького пошуку у смутні часи бездержавності.

Період поширення ідей ренесансного гуманізму з к. XIV – поч. XVI століття в історії філософської думки України дослідники оцінюють по різному з огляду еволюційності розвитку, оскільки послідовність розвитку від нижчих форм до вищих не завжди була чітко виразною. І. Франко стверджує, що це був час занепаду духовності, «... не було ані іскри живої думки, не було зерна духовного інтересу, який би з тої механічної праці робив справді живе органічне діло», [8, с. 216] на відміну він нього, М. Грушевський вважає, що ці віки були «... не безплідними днями нашого життя» [1, с. 5]. Є. Маланюк характеризує добу ренесансного гуманізму як запізніле та несамостійне явище нашої культури, що розвивалися всуміш з духовними традиціями княжої доби.

Найважливішою постаттю серед мислителів епохи українського ренесансу є українсько-польський історик, політичний письменник, філософ Ст. Оріховський, котрий чітко усвідомлював і пропагував окремішність українського народу, обороняв інтереси, проявляючи не лише етнічну самосвідомість, а й етнонаціональний патріотизм, властивий для Ренесансу. Світоглядні позиції Ст. Оріховського були сформовані на українському національному ґрунті, але в контексті польсько-

української держави. У політичному трактаті «Зразковий підданий» гуманіст заявляє: «Я русин, гордий цим, охоче говорю про це всюди» [6]. Мислитель називав себе Роксоланом – він заявляв, що вітчизна його – Русь, тобто Україна, «сувора й неосвічена, яка завжди шанувала Марса, а Мінерву шойно тільки шанувати почала. Адже Русь раніше не дуже відрізнялась родом і звичаями від скіфів, з якими межує. Проте, спілкуючись з греками, прийняла від них символіку й віру, покинула свою скіфську неосвіченість і дикість і тепер лагідна, спокійна і врожайна виявляє великий потяг до літератури латинської й грецької» [4]. Русь вважає він провінцією Польщі в державному підпорядкуванні. Подібне мислитель зазначає і в листі до Яна-Франциска Коммендоні від 10 грудня 1564 року: «Вітчизна моя, Русь, простягається над рікою Тиром, яку жителі надбережних околиць називають Дністром, – біля підніжжя Карпатських гір, пасмо яких відокремлює від Угорщини. Народ той, ведучи збройну боротьбу проти своїх сусідів, волохів і татарів, не займався ніколи наукою і філософією, зупинившись на освіті середньої міри, частково слов'янській, частково латинській, на такому ступені, який був необхідний для ведення служби Божої і до вироблення законів» [4]. Отже, Ст. Оріховський відчуває себе філософом саме цього народу – русинського. Характеризуючи філософсько-правовий світогляд Ст. Оріховського, Н. Сумцов писав, що «...він був одним із перших східнослов'янських прибічників концепції суспільного договору в походженні держави. Він розглядає державу як зібрання громадян, поєднаних узгодженим правом і «спеціальною вигодою», де щастя народу є найвище право» [7, с. 74].

Походження держави гуманісти позиціонували цілком земними мотиваціями – свободою волі, вищою необхідністю, вродженою схильністю людей до співжиття і договором. Мислитель уперше в історії західноєвропейської та вітчизняної культури сформував та обрав методологічно основою осмислення державно-правових інститутів концепцію природного права; одним із перших в історії вітчизняної правової думки підтримав теорію суспільного договору походження держави; став першим українським мислителем, який у своїх філософських трактатах обґрунтував окремі елементи правової держави (верховенство права, верховенство закону, принцип поділу влади на гілки та їх розмежування, визнання держави гарантом прав і свобод людини та безумовним носієм обов'язків перед нею); значну увагу приділив феномену свободи і принципам справедливості, рівності та не відчужуваності прав людини.

У «Наученні» прослідковується ідея виникнення держави з суспільного договору, який виражав волю народу та його суверенність; зв'язок між моральним поступом і працею для держави, оберігання державної цілісності. Спроби природного пояснення явищ суспільного життя і походження держави були ще в античності і знайшли своє класичне завершення у працях філософів XVII–XVIII ст. Платон змальовує абстрактну систему ідеальної держави, Аристотель відтворив сучасні йому суспільні відносини грецьких-держав-полісів, у Цицерона держава – це зібрання народу об'єднаного спільним правом і спільною користю, Ф. Аквінський, Августин розуміють державу як засіб для реалізації моральних і релігійних цілей індивіда, держава як досконале утворення заради вічного спасіння. В теоретичних міркуваннях про ідеальну державу

мислитель спирається на вчення Платона, Аристотеля, Ціцерона, але є розбіжності: у Аристотеля дві основи виникнення держави – вища необхідність і свобода волі, у Ст. Оріховського залежна від умов життя воля індивіда і вроджений інстинкт до суспільного життя. Застосовуючи античні та ренесансно-гуманістичні ідеї він перевагу надає вродженій спільності людей до суспільного життя.

Мета держави – гарантування прав і добробуту індивіда, але у громадянина більше обов'язків перед державою, його діяльність повинна спрямовуватися передусім на інтереси держави і суспільства. Саме в цьому відмінність його поглядів на ідею індивідуальної свободи порівняно з ідеями, які висловлювали мислителі західної Європи, де інтереси спільного блага меншою мірою об'єднували особисту свободу громадян. Перегукуючись з Платоном, Аристотелем Ст. Оріховський вважав, що мета держави полягає не тільки у створенні безперечних умов існування для її членів і спрямування їх на шлях доброчесності, але й у тому, щоб стати запорукою їхнього щастя, яке і є найвищим благом.

Оригінальною є позиція Ст. Оріховського стосовно «моральної основи» держави, його погляди часто протиставляють з поглядами Н. Макіавеллі. Ст. Оріховський пропагував і розвивав ідеї природного права, вважаючи, що воно – вище від людських законів, тому закони в разі потреби можна змінювати. Добробут, злагода і спокій у державі будуть тоді, коли люди житимуть у згоді відповідно до законів природи. Згідно з поглядами Н. Макіавеллі, людина у своїй внутрішній суті не є ані доброю, ані поганою, але вона схильна до того, щоб бути поганою. Отже, політик не може покладатися на позитивне в людині, але має приймати переваги негативного і діяти в такий спосіб. Тому не потрібно боятися бути страхітливим, оскільки це єдиний спосіб, щоб тримати народ у страху. Ідеального державця мають «і обожнювати, і жахатися» [2, с. 57]. Проте Ст. Оріховський має відмінні погляди щодо людської моралі та чеснот, котрі не завадили б для тогочасного і сьогоденного суспільства. «Живи і ти заради спільного добра, де всім серцем відчуваєш, що потрібен. Живи серед труднощів і страху – двох найкращих учителів юності, які спочатку різними способами тебе виховуватимуть, а згодом напоють розсудливістю і дадуть належну пораду», – проголошує гуманіст [4]. На думку мислителя «... король, є ніби сторожем держави. Бо сторож жодну річ з того, що стереже, не може назвати своїм. Інакше він не сторож цих речей, а господар. Так само не давай підстав запідозрити тебе у пожадливості, навпаки, вселяй у них надію на щедрість. Другий шлях, який викликає велику доброзичливість підлеглих до правителів, – це твоя ласка до тих, хто тебе оточує. Ця настанова є вельми важливою» [4]. Мета держави для Ст. Оріховського полягає не тільки в стриманні пристрастей і ворожості, які притаманні людям за умов їх розрізненого існування, а й побудова такої спільноти, де б панували добробут, щастя і загальне благо. Опорою всіх суспільних гараздів є передусім мудрість. «Я хочу бачити, що ти не лише полюбляєш мудрих людей, а й живеш із ними і їм відданий, настанови їхні слухаєш, читаєш і їх дотримуєшся, а також у згоді з ними правиш. Усувай від себе людей похитливих, жадібних, злочинних, хвалькуватих, а також блазнів» [4]. По-друге, важливу роль відіграє справедливість. «Йдеться про справедливість, про цю чесноту; якщо хочеш захити в країні слави найсправедливішого, мусиш добре дбати»

[4]. Гуманісти розглядали справедливість як відповідність життя окремих людей і суспільства природному праву і моральному закону, що зобов'язує людину виконувати Божі заповіді. Вважалось, що почуття справедливості дане кожній людині і в цьому всі люди рівні між собою. Зокрема, Ст. Оріховський вважав справедливість душею держави і найпершою з доброчесностей, на основі якої повинно відбуватися вирішення будь-яких справ. Усі інші чеснот «повинні повернути виникаючу з них користь» для блага держави; і лише від справедливості цього не вимагається: вона знаходить своє місце в стосунках між окремими людьми і станами, як необхідний, істотний елемент функціонування державної машини. Держава, писав Ст. Оріховський, повинна дбати про справедливість, пам'ятаючи слова пророка Ісаї: «мета справедливості – мир, а миру – спокій і безпека навіки» [9]. Мислитель цінував справедливість і вважав, що вона можлива у суспільстві лише за умови рівності усіх громадян стосовно права. «За правління тирана при розподілі посад багато важать гроші, влєсливість; мають значення банкетти, учти і блуд, а надто – підлабузництво, що ним всяка тиранія живиться. Тиранам здається, що саме в цьому суть життя. Якщо хочеш показати себе несхожим, будь при поділі посад пильнішим і справедливішим, не бери хабарів, бо гроші засліплюють очі мудрим і знеславлюють чесних» [9].

У поглядах на форми державного правління Ст. Оріховський перегукується з античністю, і найдосконалішими вважав монархію та республіку. Монархія – це влада одного справедливого мужа, що веде громадян шляхом закону і добра; вона є більш природною формою правління, ніж республіка, тому, що «... в Макрокосмі Бог один править всесвітом, а в Мікрокосмі всі члени підкорені правлінню серця» [3, с. 87]. Республіка, як вираз народного суверенітету, є ідеальним ладом, але зважаючи на обставини, що склалися, перевагу надає сильній владі світського державця (як у Н. Макіавеллі, Ж. Боден). Негативно ставиться до князівства, зокрема Литовського, але не критикує князівської форми правління в Україні. В теорії держави обгрунтовує ідею становой монархії, обмеженої законом, що вище від короля і править державою; залежність правителя від права, обов'язок оборони права і закону. «Скажи, що у твоїй батьківщині править не людина, а закон. Отже, коли тебе запитано: хто ти? – відповідай побожно і правдиво так: я король – уста, очі й вуха закону, а точніше, інтерпретатор закону, який присягнувся віру в королівстві зміцнювати і нічого іншого не робити, як тільки те, що закон скаже» [6]. Мислитель вибудовує тріаду «право – віра – справедливість», його погляди еволюціонували від християнської ідеї рівності всіх перед Богом до визнання рівності всіх перед законом.

Ст. Оріховський – один із перших в Європі ідеологів освіченої монархії, що обмежувалася б лише впливом радників і моральними принципами. Представники епохи Відродження прагнули впровадити методи виховання можновладців в яких не старалися подати реальний портрет короля-повелителя, а наділяли його рисами, які хотіли б в ньому бачити, вірили, що справжню людину формує не тільки природа, але й цілеспрямоване виховання. Всі негаразди державного правління, на думку Ст. Оріховського, пов'язані з неналежною освітою та вихованням, тому потрібно звертатися до вивчення практик інших народів, їх історії та культури. Це допомагає збагнути справжню цінність своїх законів і

звичаїв, а головне, зрозуміти закони розквіту та занепаду держави, різницю між свободою та неволею. Для освіченого, зразкового правителя нового типу основними чеснотами є: слава, розсудливість, щедрість, терплячість, лагідність, поміркованість, скромність, відвага, мужність, чесність, смиренність, покірливість [4]. Цінуючи таку вроджену якість як розум, Ст. Оріховський, проте, вважав, що лише розуму недостатньо без належної освіти і виховання. Монарх повинен учитись і прагнути до знань, оскільки, незнання ведуть до тиранії. «Всю велику купу доблестей в душах ... я перевіряю ніби й далекими, але вірними сторожами нашої душі – розумом і знанням» [5], мудрість є свого роду захисницею. «Я хочу бачити, що ти не лише полюбляеш мудрих людей, а й живеш із ними і їм відданий, настанови їхні слухаєш, читаєш і їх дотримуєшся, а також у згоді з ними правиш. Усувай від себе людей похітливих, жадібних, злочинних, хвалькуватих, а також блазнів» [9]. Одноосібно керувати державою монарх не може, має мати вірних помічників, радників, сенат. Ці розмисли актуальні і надзвичайно суголосні нашому часові. Згідно них, тиран не має сенату або якщо має, то сенат той нікчемний гурт людей, бо тиран пильнує, щоб видатні люди в такій державі не зростали ні в благородстві, ні в науці, ні в добродетельності, виганяє з неї відважних, шляхетних, розумних вчених чи багатих мужів. А в Речі Посполитій король повинен обирати у спільники найкращих і найвидатніших, талановитих, сенат добирати так, щоб король був королем, батьком, а не тираном. До державної служби не можна допускати людей нікчемних і запламованих. Із вище зазначеного бачимо, що Ст. Оріховський виразно й постійно протиставляє конституційну, гуманну монархію тиранічній, і це стане згодом традиційним при осмисленні ролі правителя українськими філософами, ідеологами. Автор бачить Україну не як окреме державне тіло в певному зв'язку з Польщею, а як провінцію цієї держави, але вважає, що центр цієї держави має переміститися в Україну, отже, державно її піднести, оскільки вона відіграє ключову роль у безпеці Польщі, Європи.

Цікавою в ренесансному світогляді мислителя є ідея спільного блага, за якою король повинен турбуватися насамперед про благо народу, яке виступає як найвищий закон держави. Король призначений для держави, а не держава для короля. У «Наученні» автор закликає шляхту до чину, тобто до дії, заради спільного блага, заради підвищення вартості та значущості праці для загалу. Служіння спільному благу вимагає таких моральних якостей, як благочестя, добродетельність, справедливість, безкорисливість, спираючись на котрі, можна виховати гідного громадянина. «Головним нещастям для держави є урядники, яким не про чесноти, ані про вітчизну йдеться, а лише про зиск, про гонор, власну промоцію і своїх родичів, а передусім про гроші» [3, с. 106]. Для блага держави необхідно щоб «...твої сенатори не повинні зупинятися над «моє» і «твое». Хай цього не обговорюють, не вирішують: це інших суддів стосується. Хай сенатори стануть отцями держави, далекими од чварів, – дружніми, лагідними. Хай душу мають не затуманену ворожістю, не обплутану ненавистю, не сліпу від задрощів. Хай щиро та чистосердно бачать, що шкодить, а що корисне для держави. Цього не може бути, доки вони самі виступатимуть судьями власних справ» [9]. Звертаючись до магната Яна Тарновського, як

людини найвищих чеснот, Ст. Оріховський говорить про Україну, де повні обори і комори, де роботою не доведені до злиднів. Україна для нього це найбільш небезпечна частина держави, і потрібно не лише захистити слабке місце в ній, але й збудувати там фортеці, як опору свободи, прогнати татар і турків. Міста України бачаться Ст. Оріховському пристанищем священиків та купців. За королем сюди підуть хоробрі мужі, а не ганебні блазні, тому монарх має не цуратися свого підданого народу, не втікати від нього, а уникати неслави, жити в Русі (Україні). Якщо він прагне справедливості й слави, то має нагоду досягнути їх. Тоді вороги почують про славу короля, як у воєнній справі досвідченого, припинять напади і самого імені його боятимуться. Варто відчувати сенс суворості слави і йти до неї шляхом мудрості, справедливості, могутності та стійкості, а не шукати слави між людьми. Ст. Оріховський пише мудре повчання просвіченому монархові як «зразковий підданий» – це повчання вчителя учневі, не звинувачуючи його і не засуджуючи, а лише викладаючи власні думки як програмові для монарха. Своє послання Ст. Оріховський писав чужоземному правителю України, вболіваючи за її долю як справжній син, як теоретик гуманізму й відродження національної держави. Ренесансне державотворче мислення виникло в Ст. Оріховського не через схильність до порожнього фантазування чи бажання творити міф дійсності; воно стало результатом принципового бажання поліпшити життя та світ, через що іноді елементи його ідей з часом ставали реальними чинниками життя. Ідея української національної держави ніколи не зникла навіть у найтяжчі часи чужоземного поневолення, «сам факт якого, – на думку І. Лисяка–Рудницького, – ще не припиняє життя нації, доки у суспільстві є сильна, ділами засвідчена воля бути політичним суб'єктом» [3, с. 7]. Така воля в українського народу була постійною, і за більш–менш сприятливих обставин давала дивовижний спалах національної свідомості, як те бачимо вже у XVI ст. у постаті українського мислителя Ст. Оріховського.

Список використаних джерел

1. Грушевський М. С. Історія української літератури: В 6 т. 9 кн. Т.5. Кн.1. / Упоряд. та приміт. С. К. Росовецького. – К.: Либідь, 1995. – 256 с.
2. Макиавеллі Никколо. Государь. Искусство войны. – М.: Эксмо, 2013. – 373 с.
3. Литвинов В. Станіслав Оріховський. Історико–філософський портрет / Литвинов В. – Київ: Академперіодика, 2014. – 350 с.
4. Оріховський Ст. Научення королеві польському Сигізмунду–Августину. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/human/hum04.htm>
5. Оріховський Ст. Про турецьку загрозу слово друге (До польського короля Сигізмунда). – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/human/hum.htm>
6. Оріховський–Роксолан С. Листи // ІЗБОРНИК. Історія України IX–XVIII ст. Першоджерела та інтерпретації, 2002. – Режим доступу: http://izbornyk.org.ua/old14_16/old14_08.htm
7. Сумцов Н. Ф. Станіслав Оріховський / Сумцов Н. Ф. // Киевская старина. – 1988. – №11.
8. Франко І. Історія укр. л-ри. Частина перша: Від початку українського письменства до Івана Котляревського: у 50 т. – Т.40 / І. Франко. – К.: Наукова думка, 1983. – 560 с.
9. Українські гуманісти епохи Відродження (Антологія): У 2 т. Упоряд. В. Литвинов; перекл. з лат. В. Литвинов та ін. – К.: Наукова думка, 1995. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/human/hum.htm>

References

1. Grushevs'kyj M. S. Istorija ukrai'ns'koj literatury: V 6 t. 9 kn. T.5. Kn.1. / Uporjad. ta prymit. S. K. Rosovec'kogo. – K.: Lybid', 1995. – 256 s.

2. Makiavelli Nikkolo. Gosudar'. Iskustvo vojny. – M.: Jeksmo, 2013. – 373 s.

3. Lytvynov V. Stanislav Orihovs'kyj. Istoryko-filosofs'kyj portret / Lytvynov V. – Kyi'v: Akadempriodyka, 2014. – 350 s.

4. Orihovs'kyj St. Nauchennja korolevi pol's'komu Sygizmundu–Avgustynu. – Rezhym dostupu: <http://litopys.org.ua/human/hum04.htm>

5. Orihovs'kyj St. Pro turec'ku zagrozu slovo druge (Do pol's'kogo korolja Sygizmunda). – Rezhym dostupu: <http://litopys.org.ua/human/hum.htm>

6. Orihovs'kyj–Roksolan S. Lysty // IZBORNYK. Istorija Ukrai'ny IX–XVIII st. Pershodzherela ta interpretacii', 2002. – Rezhym dostupu: http://izbornyok.org.ua/old14_16/old14_08.htm

7. Sumcov N. F. Stanislav Orihovskij / Sumcov N. F. // Kievskaja starina. – 1988. – №11.

8. Franko I. Istorija ukr. l–ry. Chastyna persha: Vid pochatku ukrai'ns'kogo pys'menstva do Ivana Kotljarevs'kogo: u 50 t. – T.40 / I. Franko. – K.: Naukova dumka, 1983. – 560 s.

9. Ukrai'ns'ki gumanisty epohy Vidrozhennja (Antologija): U 2 t. Uporjad. V. Lytvynov; perekl. z lat. V. Lytvynov ta in. – K.: Naukova dumka, 1995. – Rezhym dostupu: <http://litopys.org.ua/human/hum.htm>

Ostapchuk G. O., Associate Professor Department of Philosophy, National Pedagogical University Named Dragomanov (Ukraine, Kyiv), ostgo7@gmail.com

The problem Rusyn statehood stateless times St. Orihovskij

The article analyzes the Renaissance worldview of St. Orihovskij to the problems of the statehood in the context of Polish–Ukrainian realities of the XVI century.

Keywords: statehood, rule of law, moral law, enlightened monarchy, natural law, social agreement, collective good.

Ostapchuk G. A., доцент кафедри філософії, Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова (Україна, Київ), ostgo7@gmail.com

Проблема русинской государственности в безгосударственные времена Ст. Ориховского

Анализируются ренессансные мировоззренческие позиции Ст. Ориховского на проблемы государственности в контексте польско–украинских реалий XVI в.

Ключевые слова: государственность, верховенство права, верховенство закона, нравственный закон, просвещенная монархия, естественное право, общественный договор, общее благо.

* * *

УДК 316.277:321

Волковинська В. О.,
кандидат філософських наук,
науковий співробітник, Фонд Президентів України
Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського
(Україна, Київ), Veronika.einai@gmail.com

ПРОЕКТ ФЕНОМЕНОЛОГІЇ ПОЛІТИКИ К. ГЕЛЬДА: МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Проект феноменології політики є досить проблематичним: серед дослідників досі немає повної згоди щодо того, які саме елементи методології Е. Гуссерля вважати головними, а якими можна знехтувати. Вирішення цієї проблеми у межах умовно аналогічного проекту феноменологічної соціології А. Шюца не є ні самоочевидним, ні остаточним. Для того, щоб реалізувати проект К. Гельда із розвитку феноменологічного підходу до опису політичного світу, необхідно не тільки повернутись до методології Е. Гуссерля та визначити принципи її застосування, а й врахувати методологічні і змістовні результати праці А. Шюца. Приклад А. Шюца показує, що навіть експліцитна відмова від процедури феноменологічної редукції не дає можливості ігнорувати цей метод повністю. К. Гельд використовує метод Е. Гуссерля не в повному обсязі. Такий підхід несе загрози втрати послідовності наступних кроків побудови концепції феноменології політичного.

Ключові слова: феноменологія політики, феноменологічна соціологія, феноменологічний метод, К. Гельд, А. Шюц.

Феноменологія як метод філософського дослідження займає все більш впевнені позиції у багатьох галузях. Вона закріпилась у соціальній філософії від праць А. Шюца до «соціології знання» та поширила свій вплив і на філософське осмислення проблем політики. Проект феноменології політики є досить проблематичним: серед

дослідників досі немає повної згоди щодо того, які саме елементи методології Е. Гуссерля вважати головними, а якими можна знехтувати. Вирішення цієї проблеми у межах умовно аналогічного проекту феноменологічної соціології А. Шюца не є ні самоочевидним, ні остаточним, оскільки останній формально заперечував проти необхідності застосування феноменологічної редукції, проте змістовно його концепції соціальної реальності побудована саме на ґрунті переорієнтації від фактів до феноменів. Крім того, феноменологічна соціологія є проектом лише умовно аналогічним до феноменології політики, адже остання залежить від результатів першої: описати політику як феномен неможливо без загального уявлення про феномен соціального.

Феноменологія як метод філософування та феноменологічна соціологія А. Шюца як практичне втілення цього методу досліджувались багатьма вченими. Серед них можна виокремити Б. Вальденфельса, Ж.–Ф. Ліотара, В. І. Кебуладзе, Л. Г. Іоніна, К. С. Пігрова, Н. М. Смирнову. К. Гельд представив бачення феноменології політики, його праці аналізували А. Гняздовський, Д. В. Шевчук. Методологічний аспект феноменології політики та її зв'язок із феноменологічної соціологією у тому вигляді, як її сформував А. Шюц, досі не знайшли висвітлення у наукових розвідках. Для того, щоб реалізувати проект К. Гельда із розвитку феноменологічного підходу до опису політичного світу, необхідно не тільки повернутись до методології Е. Гуссерля та визначити принципи її застосування, а й врахувати методологічні і змістовні результати праці А. Шюца. Саме цим питанням і присвячена дана робота.

За основу всіх міркувань про феноменологію політики слід взяти розробки феноменологічного методу Е. Гуссерля. Перш за все варто зауважити, що феноменологія політики не може розумітись виключно як опис чи дослідження феноменів політики, якщо поняття «феномен» розуміють як синонім «явища». Для того, що б говорити про політичний феномен у гуссерлівському сенсі, необхідно виконати процедуру феноменологічної редукції. Феноменологічною редукцією Е. Гуссерль називає процедуру виключення з розгляду буття світу таким чином, що безсумнівним ґрунтом опису залишається лише трансцендентальне Его, ноєма (предмет думки) та ноєза (власне думка). «Егохї являє собою радикальний та універсальний метод, завдяки якому я в чистоті схоплюю себе як Я разом з чистим життям власної свідомості, в якій і завдяки якій весь об'єктивний світ є для мене, і так, як він є саме для мене» [2, с. 77]. Таким чином, дослідник повинен піддати сумніву існування всього, що раніше не викликало запитань. Наприклад, у соціальній феноменології, яку започаткував А. Шюц, застосування феноменологічної редукції спрацьовує так: суспільство, позаяк воно є предметом розгляду соціальних наук, вважається таким, що існує саме собою, і це існування не викликає запитань. Феноменологічний погляд «вбиває ґрунт» у таких міркувань: саме існування суспільства не є таким самоочевидним, а отже необхідно пояснити, що саме існує, на чому заснована наша впевненість в існування соціальної реальності. «Всі форми натуралізму та логічного емпіризму, – наголошує А. Шюц, – просто приймають на віру цю соціальну реальність, яка, власне, і є предметом вивчення в соціальних науках» [12, с. 485]. Соціальній науці варто досліджувати не соціальне як